

Anneli Pohjola
Lapin yliopisto
Sosiaalityön professori

Eduskunnan kunta- ja terveysjaostolle

Viite: Asiantuntijakuuleminen kunta- ja terveysjaostossa 10.11.2015

Asia: HE 30/2015 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2016 talousarvioksi vuodelle 2016

Lausunto: Leikkausten ja säästöpäätösten vaikutuksista sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä toimeentuloon

Leikkausten ja säästöjen kumuloituminen lisää eriarvoisuutta

Valtion taloudellista tilannetta pyritään parantamaan mm. leikkaamalla ja säästämällä useista sosiaaliturvan ja sosiaali- ja terveyspalveluiden alueista. Näin on tehty jo useamman kerran taloudellisten laskusuhdanteiden vaiheissa. Ongelmia syntyy, kun *useat eri vaiheissa tehdyt leikkaukset kohdistuvat kerta toisensa jälkeen samoihin heikommassa asemassa oleviin ryhmiin. Rakentuu kumulatiivinen vaikutus, jossa eriarvoisuus ja suoranainen köyhyys kasvavat.* Näiden kasvu on ollut hälyttävällä tasolla jo pitemmän aikaa, ja uudet leikkaukset vauhdittavat eriarvoisuusloukkujen rakentumista kirjattujen tavoitteiden vastaisesti.

On tarpeen huomata, että sosiaaliturvajärjestelmämme rakentuu syy/aihekohtaisiin ”etusputkiin”, jolloin *useaa eri tukea tarvitsevat kohtaavat samanaikaisesti monien eri etuuksien leikkaukset.* Se merkitsee, että *vaikeimmassa asemassa olevat, monia eri sosiaaliturvan muotoja tai useita palveluita tarvitsevat kärsivät eniten.* Järjestelmämme ei tunnista riittävästi sitä, että ihmisillä voi olla samanaikaisesti useita eri ongelmakohtia tai asioita, joihin tarvitaan tukea (esim. pienituloiset lapsiperheet, ikääntyneet, vammaiset, pitkäaikaissairaat, pitkäaikaistyöttömät). Eriyksen haavoittuvassa asemassa ovat köyhyysrajalla elävät ihmiset, joiden elämän esimerkiksi sairastuminen suistaa taloudellisesti raiteiltaan.

On kannettu huolta, että noin 10 – 20 % palvelujen asiakkaista käyttää 80 % palveluista. Esillä olevat säästösuunnitelmat sosiaaliturvan perusetuuksista ja peruspalveluista merkitsevät, että tämä *palvelujen käyttäjien ”kova ydin” tulee säilymään ja heidän tilanteensa vaikeutuvat entisestään.* Talousarviotekstissä tunnistetaan esimerkiksi vaara köyhyyden lisääntymiseen, mutta sen vaikutussuhteita ei analysoida tarkemmin, vaikka asetetut hyvinvointivointitavoitteet vaarantuvat selkeästi.

Tarvitaan sosiaalitaloudellista analyysia

Talousarviota, kuten nykyistä poliittista keskustelua laajemminkin, ohjaavat taloudelliset perustelut. Kuitenkin investoiminen ihmisten sosiaalisen hyvinvointiin tuottaa pitemmällä aikavälillä selkeästi leikkauksia enemmän säästöjä. Sosiaaliset tekijät vaikuttavat suurelta osin myös väestön terveyteen ja laajemmin hyvinvointiin sekä näiden kautta terveys- ja palvelumenoihin. *Elvyttämistä tulisikin toteuttaa investoimalla ihmisiin ja heitä tukevaan sosiaaliturvaan ja palveluihin.* Samalla se tuottaisi talouden tarvitsemaa ostovoimaa. Ristiriitaisesti talousarviossa sanaa sosiaalinen käytetään kuitenkin viittamaan lähinnä sosiaalimenoihin, mikä heijastaa ajatusta, että *ihminen nähdään kulueränä, ei investoinnin kohteena.*

Talospainotteiset perustelut nojaavat yksiarvoteoriaan, joka näkee ratkaisujen perustuvan yhteen mahdolliseen vaihtoehtoon. Kuitenkin sosiaalisen hyvinvoinnin kohdalla olennaisen tärkeää on analysoida *vaihtoehtoiskustannuksia siitä, mitä maksaa se, jos ihmiset eivät saa tarvitsemaansa oikea-aikaista ja oikein kohdentuvaa kohtuullista tukea*. Tulisi analysoida myös sitä, *mitä eriarvoisuus tai köyhyys maksaa* ihmisille ja yhteiskunnalle. Samalla analyysiin tulisi saada mukaan *ratkaisujen pitkän tähtäimen vaikutukset* vuosikohtaisten talousarvioratkaisujen sijasta. On esimerkiksi kiistatta todettu, että 1990-luvun laman aikaiset leikkaukset tuottavat negatiivista perintöä sukupolvelta toiselle ja että lapsiperheköyhyys ja terveyserot ovat kasvaneet. Suunniteltuihin säästöihin ja leikkauksiin tarvittaisiin perusteellista sosiaalitaloudellista analyysia, jota ilman päätöksenteko voi johtaa uusiin sosiaaliin ja taloudellisiin loukkuihin. Suomalaisesta yhteiskunnasta valitettavasti sosiaalitaloudellinen tutkimus puuttuu lähes kokonaan.

Tietoon perustuva poliittinen johtaminen

Säästö- ja leikkauspäätöksillä on kauas ulottuvat vaikutukset, pisimmillään sukupolvien yli mutta myös ikäpolvien ja sukupuolten välille. *Tietomme näistä mekanismeista on hyvin puutteellinen, jolloin myös poliittisilla päätöksillä ei ole riittävästi tietoon perustuvaa pohjaa*. Tutkimustietoa tarvittaisiin erityisesti ratkaisujen sosiaalisista vaikutuksista, eriarvoisuuden ja köyhyyden kehittymisen vaikutussuhteista ja kohdentumisesta eri yhteiskunta- ja tuloryhmiin. Tietoa puuttuu myös etuuksien ja palveluiden sekä niiden muutosten vaikuttavuudesta eri väestöryhmien keskuudessa.

Yhteiskuntapoliittisten ratkaisujen tulisi perustua yleisen sosiaalitutkimustiedon lisäksi säästöpäätösten *ennakoivaan sosiaalisten vaikutusten arviointiin*. Se merkitsee sosiaalisten ja terveysvaikutusten pitkän tähtäimen analyysia nykyhetken taloudellisten säästöjen sijasta.

Ongelmana on erityisesti sosiaaliin kysymyksiin liittyvän tutkimustiedon puute, mikä johtuu pitkälti siitä, että sosiaalialalta puuttuu terveystutkimuksen kaltainen tutkimusrahoitus, jolla on toteutuneen muutaman vuosikymmenen aikana saatu toimiva tietoperusta terveystutkimusten ratkomiseen. Köyhyyden ja eriarvoisuuden lisääntyminen edellyttää siirtymistä tietoon perustuvaan poliittiseen johtamiseen, tiedolla johtamiseen.

Asiakaslähtöiset ratkaisut ovat sosiaalisia kysymyksiä

Talousarvion sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan yleiset lähtökohdat painottavat hyvinvoinnin, terveyden ja työn kannustavuuden näkökulmia. Myös asiakaslähtöisyyden tärkeyttä korostetaan. Silti lähtökohdista puuttuvat lähes kokonaan yhdenvertaisuutta, oikeudenmukaisuutta ja ihmisen arjen sujuvuutta tukevat näkökulmat. Ihminen on ensisijaisesti sosiaalinen olento, mutta ristiriitaisesti sekä poliittisia linjauksia että säästöjä ja leikkauksia esitetään *ilman sosiaalisten näkökulmien huomioimista*. Jopa sosiaalisen hyvinvoinnin käsite puuttuu kokonaan.

Ihmisten sosiaaliseen hyvinvointiin ja toimeentuloon vaikuttavat voimakkaasti esimerkiksi talousarvion sisältämät asiakasmaksujen korotukset, sairausvakuutuksen lääke- ja matkakorvausten omavastuuosuuksien nostaminen, lapsiperheiden palveluiden leikkaukset, eläkeläisten asumistuen heikennykset sekä indeksikorotusten jäädytykset. Niiden kumuloituminen johtaa pienituloisten lapsiperheiden, ikääntyneiden ja vammaisten köyhyysriskin ja kohtuuttomien tilanteiden kasvuun, mikä lisää sosiaalityön palveluiden tarvetta. Taloudelliset vaikeudet johtavat toimeentulotuen lisääntyvään tarpeeseen. Samoin terveyserot kasvavat ja sitä kautta myös

pidemmälle edenneiden sairauksien hoitokulut lisääntyvät, mikäli heikossa asemassa olevilla ei ole taloudellisia mahdollisuuksia käyttää palveluita ja hankkia lääkkeitä. Lisäksi huomiota on tärkeä kiinnittää kuntoutusmäärärahojen leikkaussuunnitelmiin, sillä toimintakykyisyyteen investoiminen toisi sekä kaivattuja säästöjä palvelutarpeiden vähenemisenä että lisäisi työhön osallistuvuutta.

Esimerkit osoittavat, miten *käytännössä kustannukset usein siirtyvät toiseen paikkaan* ja säästöjen sijasta kokonaiskustannukset voivat kumuloitumisvaikutusten seurauksena laskemisen sijasta kasvaa. Perussosiaaliturvaan ja peruspalveluihin kohdistuvia säästö- ja leikkausesityksiä tulisikin arvioida uudelleen ja tunnistaa niiden merkittävät sosiaalipoliittiset vaikutukset. Kysymys ei ole vain taloudesta ja taloudelliset näkökulmatkin ovat keskenään ristiriitaisia.